

М. П. Денисенко,

*д.е.н., професор, професор кафедри
бізнес-економіки, Київський національний
університет технологій та дизайну,
вул. Немировича-Данченка, 2, м. Київ, 01011, Україна
profden3@gmail.com*

В. М. Шилюк,

*магістрант, Київський національний
університет технологій та дизайну,
вул. Немировича-Данченка, 2, м. Київ, 01011, Україна
mk.viktoria.mk@gmail.com*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПРАКТИЦІ

Анотація. У статті висвітлено основні поняття ефективності як економічної категорії. Визначено основні види ефективності, викладено теоретичні та практичні аспекти оцінки ефективності діяльності підприємства. Виділено показники для об'єктивної оцінки ефективності функціонування підприємства в контексті конкурентоспроможності. Охарактеризовано основні методичні підходи та методи оцінки ефективності діяльності підприємства. Представлено та проаналізовано систему критеріїв та показників оцінки ефективності.

Ключові слова: *ефективність, результативність, економічне зростання, ефективна діяльність, технології та фактори управління, потенціал підприємства, напрями (заходи) забезпечення ефективної діяльності.*

Постановка проблеми. Інтенсивність функціонування ринкової економіки в сучасних умовах спонукає підприємства своєчасно аналізувати фінансовий стан. Пов'язано це з тим, що стійкий фінансо-

вий стан підприємства у майбутньому є необхідною умовою для ефективних ділових відносин з партнерами. Саме ефективність функціонування підтримує відповідний рівень конкурентоспроможності суб'єкта господарювання. Питання ефективності функціонування і проблеми економічного зростання займали центральне місце у дослідженнях усіх часів. Ефективність та результативність функціонування господарюючого суб'єкта, з одного боку, тісно пов'язана з його економічним зростанням та обумовлює його.

Крім того, в умовах кризового стану на будь-якому рівні – світовому чи безпосередньо в країні, коли зростає ймовірність порушення сформованого фінансового стану в результаті співпраці з «проблемними» господарюючими суб'єктами, – для підприємств все необхіднішим стає аналіз фінансового стану своїх ділових партнерів як нинішніх, так і потенційних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цій проблемі присвятили багато робіт зарубіжні вчені, такі, як: Є. Борисов, А. Петров, Ф. Стерліков, Б. Райзберг та ін. Питання ефективності висвітлювали М. Войнаренко, Г. Вечканов, Г. Вечканова, А. Загородній, О. Іванілов, Г. Ханін, В. Кулішов, Д. Нортон, Я. Ларіна, С. Мочерний, Л. Мельник, Є. Мних, В. Осіпов, Є. Пеліхов, А. Поддєрьогін, В. Кулішов та ін.

Проте, незважаючи на велику кількість публікацій щодо окреслених проблем, залишається багато спірних моментів та дискусійних питань. Так, нині актуальними є дослідження зарубіжного досвіду оцінювання ефективності діяльності підприємства та використання його у вітчизняній практиці.

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні зарубіжного досвіду оцінювання ефективності діяльності підприємства та перспективи його використання у вітчизняній практиці.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних ринкових умовах господарювання особлива увага приділяється проблемі економічної ефективності діяльності підприємств як з позиції самих господарюючих суб'єктів на всіх рівнях економіки (підприємство, галузь, регіон) з метою коригування управління і планування, так і з боку зовнішніх для об'єкта аналізу інститутів (інвестиційних і регулюючих) для визначення економічного становища цього підприємства в економічній системі країни.

Ефективність як одне із загальних і головних понять в економіці формується під впливом усього спектра факторів і відносин у суспільстві. В умовах ринкової економіки, яка характерна для розвинутих країн і яка загалом формувалася в нашій країні, основними принципами й інститутами, що створюють передумови для раціоналізації витрат і результату, є приватна власність, свобода підприємництва і вибору, конкуренція, система ринкових цін, а також державне регулювання.

Основа формування підходів до розуміння ефективності та результативності функціонування підприємства висвітлена в працях зарубіжних науковців. Серед вчених-економістів наявні як подібні, так і відмінні погляди на визначення ефективності та результативності (табл. 1).

Таблиця 1

Трактування поняття «ефективність» з точки зору зарубіжних вчених

Автор	Тлумачення визначення
Є. Борисов, А. Петров, Ф. Стерліков [1]	співвідношення між отриманими результатами виробництва (продукції і послуг), з одного боку, та трудовими витратами і засобами виробництва – з іншого
Г. Вечканов, Г. Вечканова [2]	відношення між затратами рідкісних ресурсів і виробленим в результаті їх використання об'ємом товарів чи послуг; виробництво продукту конкретної вартості за найменших затрат ресурсів; в) досягнення найбільшого об'єму виробництва товару чи послуги з використанням ресурсів конкретної вартості
Н. Менкью [3]	якість розподілу ресурсів, спрямована на максимізацію загального надлишку, отриманого всіма членами суспільства
Д. Нортон [4]	стан системи, при якому значення кожного окремого критерію, що описує стан системи, не може бути поліпшено без погіршення стану інших елементів
Б. Райзберг [5]	відносний ефект, результативність процесу, операції, проекту, обумовлені як відношення ефекту, результату до затрат, витрат, які зумовили, забезпечили його отримання
Г. Ханін [6]	позитивний чинник, який найбільш послідовно підноситься економістами

Джерело: систематизовано автором

Нині категорія «ефективність» може розглядатись як один з критеріїв успішної діяльності господарюючого суб'єкта саме щодо економічності робіт. Тому, проаналізувавши дослідження різних зарубіжних авторів, можна зробити висновок, що ефективність є одним із критеріїв результативності, а результативність синтезує в собі більш глибокі якісні явища, що є підсумковими показниками роботи підприємства, які обумовлюють їх подальший розвиток.

Отже, доцільно відзначити, що існує тісний взаємозв'язок конкурентоспроможності, економічного розвитку (зростання), ефективності та результативності діяльності. Так, економічне зростання формує відповідний рівень конкурентоспроможності підприємства, забезпечує його розвиток і відображається у динаміці показників фінансової звітності. У суб'єкта господарювання формується оптимальний взаємозв'язок і взаємозалежність темпів зростання основних фінансових показників; встановлюються та підтримуються відповідні зміни (позитивна динаміка) обраних характеристик рівня конкурентоспроможності; повне й ефективне використання ресурсів підприємства (факторів виробництва), що обумовлюють динаміку економічного зростання.

Крім того, С. Мочерний під ефективністю організаційної системи розуміє результативність її функціонування, яка містить такі сім складових [7]:

- дієвість — рівень досягнення поставленої мети;
- економічність — рівень використання ресурсів;
- якість — рівень відповідності специфікаціям та призначенню;
- прибутковість як співвідношення між валовим доходом і сумарними витратами;
- продуктивність — співвідношення кількості виробленого продукту до спожитих ресурсів;
- якість трудового життя — ступінь задоволення особистих потреб і запитів працівників у процесі трудової діяльності;
- впровадження нововведень як характеристика перетворення науково-технічного потенціалу організації.

С. Габор вважає, що для забезпечення прийняттого та надійного визначення складу показників ефективності треба дотримуватися п'яти правил [8]:

- розглядати питання теорії ефективності в розрізі окремих сторін (виробничої, основної, операційної) і видів господарсько-фінансової діяльності підприємства, а не щодо підприємства в цілому;
- сутність, критерій та показники ефективності діяльності підприємства встановлювати залежно від мети даного її виду;
- виділяти ефективність цього виду діяльності підприємства (коли це потрібно) у зв'язку з її конкретною сутністю, функціональним значенням;

- усі складові частини діяльності підприємства, її критерій та показники мають перебувати в логічних і сутнісних взаємозв'язках, тобто становити структурно й ієрархічно завершені системи;

- оскільки відображати ефективність діяльності підприємства можуть багато показників, то необхідно ранжувати всі дані за ознаками повноти та безпосередності характеристики.

Таким чином, можна стверджувати, що усі види ефективності пов'язані між собою та взаємообумовлені: підвищення економічної ефективності сприяє зростанню інших видів ефективності; соціальна ефективність поєднує властивості економічної та організаційної ефективності та спрямована на повне задоволення потреб працюючих. У сучасних умовах функціонування підприємств важливий вибір таких методів і підходів до оцінки ефективності, які б ураховували результати діяльності в минулому, визначали тенденції розвитку на основі прогнозу як внутрішніх, так і зовнішніх чинників, що впливають на діяльність підприємства [9].

При аналізі показників ефективності функціонування потребує удосконалення не тільки чисельник, а й знаменник формули. Так, в якості знаменника, відповідно до запропонованої концепції оцінки наслідків конкурентної боротьби, доречно буде використовувати середньорічну суму активів підприємства, власного та запозиченого капіталу. Крім того, при оцінці ефективності функціонування підприємства в контексті його конкурентоспроможності доцільно використовувати чотири групи показників (табл. 2).

Таблиця 2

Показники для ефективної оцінки ефективності функціонування підприємства в контексті конкурентоспроможності

Група	Показник	Характеристика показника
1 група	Показник витратності	розраховуються як відношення повної собівартості до середньорічної суми активів за балансом підприємства і показують рівень витрат, які припадають на одну гривню використаних активів, власного або запозиченого капіталу
2 група	Показник доходності	розраховуються як відношення доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг до середньорічної суми активів за балансом підприємства і показують рівень доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг, який припадає на гривню використаних активів, власного або запозиченого капіталу
3 група	Показник прибутковості (збитковості)	показують рівень чистого прибутку (збитку), отриманих на гривню використаних активів, власного або запозиченого капіталу
4 група	Показник оборотності	розраховуються як відношення доходу (виручки) від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг до середньорічної суми оборотних активів, запасів, готової продукції, дебіторської та кредиторської заборгованості та ін.

Джерело: складено автором на основі [10]

Ця система показників допомагає аналізувати рівень успішності функціонування підприємства через характеристики його ефективності, а також знаходити слабкі місця у процесі його функціонування та вишукувати резерви й шляхи їх реалізації щодо оптимізації рівнів конкурентоспроможності суб'єктів господарювання та покращення результатів ефективності його функціонування.

Крім того, система показників ефективності дає змогу виділити такі її особливості: характеризує системний та комплексний підхід до аналізу успішності функціонування підприємства в контексті оцінки його конкурентоспроможності, що ґрунтується на показниках фінансової звітності; передбачає застосування системи показників, що сформована за напрямками досліджень, охоплює зазначені об'єкти досліджень і відповідає запропонованій концепції; здійснює аналітичне дослідження за встановленими напрямками в динаміці, відповідно до обраних баз порівняння, що базуються на показниках фінансової звітності підприємств; реалізує аналітичний підхід до обраних показників з їх деталізацією відповідно до етапів аналітичної роботи, що ґрунтуються на характеристиках ефективності та результативності функціонування; узагальнює результати аналітичних до-

сліджень з метою розробки варіантів оперативних управлінських рішень з перспективою їх використання [11].

Крім того, використання зазначених груп показників дає змогу: оперативно аналізувати і постійно контролювати на рівні підприємства відповідно до запропонованих напрямів оцінки ефективності щодо зазначених груп показників; встановити, за рахунок яких підприємств спостерігається зазначена тенденція розвитку галузі, а саме: визначити, які підприємства вимагають термінових оперативних рішень та кардинальних заходів, спрямованих на стабільне покращення ситуації на перспективу; визначити підприємства, на яких вже спостерігається позитивна тенденція щодо рівня їх конкурентоспроможності (з метою надання відповідної підтримки), оскільки саме ці підприємства можуть бути пріоритетними для розвитку галузі та економіки у майбутньому.

Фактори підвищення ефективності діяльності підприємства – це його якісні особливості, які сприяють зростанню потенціалу та характеризуються можливістю позитивних змін, наявністю необхідних ресурсів і умов їх використання. Виділяють зовнішні та внутрішні напрями підвищення ефективності діяльності [12].

Так, до зовнішніх напрямів відносять: господарське законодавство, економічну і соціальну політику держави, інституціональні механізми, систему оподаткування, виробничо-соціальну інфраструктуру, платоспроможний попит підприємства і населення, структурні зміни, природно-кліматичні умови, науково-технічний прогрес, конкурентоспроможність підприємства.

На внутрішньому рівні це такі чинники: адаптивність та швидке реагування на зміни зовнішнього середовища, кваліфікація персоналу, безперервна інноваційна діяльність, наявність матеріальних і енергетичних ресурсів, система мотивації, методи оцінки ефективності та контролю. Оцінка ефективності підприємства з урахуванням наведених факторів дає змогу комплексно дослідити та проаналізувати отримані результати господарської діяльності.

Як свідчить зарубіжна практика, для оцінки ефективності використовують певні критерії та показники. Критерії ефективності характеризують якісні сторони процесу, його сутність, це ознака, на основі якої проводиться її оцінка. Критерій ефективності повинен відповідати таким вимогам: сповна відображати результати господарської діяльності, фіксувати та вимірювати рівень досягнення поставленої мети. В якості критеріїв зазвичай виділяють прибутковість, якість, економічність становища на ринку, інноваційність, якість трудового життя. Оскільки підприємство здійснює багатогранну та складну діяльність і всі процеси взаємопов'язані, то і критерії, що характеризують цю діяльність, теж пов'язані між собою. Показники відображають кількісну характеристику явища та допомагають визначити його стан та динаміку. В економічній літературі виділяють абсолютні та відносні показники, які характеризують економічні процеси та явища. Так, абсолютні показники характеризують кількісну величину явища (прибуток, власний капітал, тощо), а відносні – дозволяють порівнювати абсолютні, їх отримують, коли одну величину ділять на іншу [13].

Відносні показники існують у формі коефіцієнтів або процентів (рентабельність, доходність активів тощо). Є також середні величини, які характеризують узагальнену кількісну сукупність (середньорічна заробітна плата, середньосписковий склад робітників тощо).

Для оцінки діяльності підприємства використовують усі показники в комплексі, і при одному критерії можна застосовувати їх кілька. Критерії і показники тісно пов'язані між собою. Так, обґрунтований вибір критерію буде визначати сукупність застосованих показників. Необхідно формувати відповідну систему критеріїв та показників для оцінки ефективності діяльності підприємства та визначення шляхів їх підвищення.

Сутність проблеми полягає в тому, щоб досягти найкращого співвідношення між величиною ефекту і витратами, тобто від кожної одиниці витрат досягти максимального результату або мінімуму витрат на одиницю результату. Оцінка ефективності проводиться на підприємствах різних форм власності й організаційно-правових форм із метою оцінки бізнесу, оцінювання доцільності інвестування капіталу [14].

Особливого значення набуває необхідність розглядати ефективність діяльності підприємств залежно від мети сторін (фізичних та юридичних осіб), які зацікавлені в діяльності підприємства або впливають на неї, та очікують позитивних результатів.

Оцінку ефективності здійснює метод визначення результативності господарської діяльності підприємства та його підрозділів на основі системи показників для розрахунку ступеня виконання поставлених завдань. Оцінка ефективності – це ефективний інструмент інформаційно-аналітичного забезпечення управлінської діяльності підприємства і може бути використана як для стратегічних, так і для тактичних цілей. У науковій літературі представлено кілька методичних підходів до оцінки ефективності (табл. 3)

Таблиця 3

Методичні підходи до оцінки ефективності діяльності підприємства

№	Підхід до оцінки ефективності	Характеристика підходу
1	2	3
1	Традиційний підхід	підхід передбачає оцінку ефективності з використанням двох груп показників: узагальнюючих – показників першого рівня, які характеризують ефективність діяльності підприємства в цілому на основі порівняння результатів діяльності з витратами ресурсів, та показників другого рівня, які оцінюють ефективність використання окремих видів ресурсів підприємства

1	2	3
2	Багаточинниковий підхід	рідко застосовується, тому що передбачає використання складних і важких для інтерпретації агрегованих індексів ефективності
3	Оцінка ефективності діяльності на основі концепції Performance Management	передбачає використання збалансованої системи індикаторів, включає різні фінансові та нефінансові показники, що дає змогу комплексно оцінити вартість підприємства та ефективність його діяльності
4	Математичний підхід	характеризується широким застосуванням методів нелінійної динаміки, узагальнених функцій тощо
5	Ергонометричний підхід	ґрунтується на застосуванні параметричних методів оцінки, таких як метод найменших квадратів, скоригований метод найменших квадратів, метод без специфікації розподілу та непараметричних методів оцінки, які засновані на використанні математичного програмування

Джерело: складено автором на основі [15]

Зарубіжна практика свідчить, що широке використання сучасних методів оцінки результатів діяльності сприяє кращому розумінню специфіки діяльності підприємства, а сучасні методики аналізу результатів, спираючись на широкий спектр параметрів, забезпечують як кількісну, так і якісну узгодженість між показниками, що допомагає точніше визначати ефективність діяльності на основі фінансових і нефінансових показників.

Ураховуючи названі переваги використання сучасних методик, необхідно рекомендувати поширювати їх застосування, обирати тільки ті методи, які відповідають особливостям діяльності конкретного підприємства, забезпечують працівників необхідними знаннями щодо застосування обраного методу, трансформують існуючі бухгалтерські та фінансові дані до нових підходів оцінки.

Тому необхідно систематично вивчати досвід провідних зарубіжних та вітчизняних підприємств щодо механізму проведення оцінки ефективності діяльності. Оцінювання ефективності діяльності займає важливе місце в системі управління підприємством, оскільки результати оцінювання можуть бути використані для формулювання як стратегічних, так і тактичних цілей. Модель оцінки ефективності діяльності є індивідуальною розробкою для кожного підприємства.

Висновки. Ефективність є складним і багатоаспектним економічним поняттям, яку варто розглядати як результативність діяльності, що визначається співвідношенням отриманого ефекту до витрачених ресурсів; як комплексну оцінку результатів використання всіх видів ресурсів та як засіб досягнення поставлених цілей.

Для оцінки ефективності діяльності застосовуються як традиційні, так і сучасні підходи. Проведена їх систематизація та аналіз, а

також визначено особливості, переваги і недоліки кожного із них. Доведено, що повноцінно проаналізувати та оцінити ефективність діяльності підприємства можна на основі системи показників та критеріїв. Така система має всебічно оцінити використання ресурсів на основі комплексу загальноекономічних показників, сприяти визначенню резервів підвищення ефективності та стимулювати їх використання, забезпечувати потрібною інформацією всі зацікавлені сторони. У ході дослідження була запропонована послідовність проведення оцінки ефективності діяльності підприємства, що є підґрунтям для подальшого вивчення теоретико-методичних та практичних аспектів формування механізму оцінки ефективності господарської діяльності в сучасних умовах.

Список використаних джерел

1. **Борисов Е. Ф.** Экономика: справочник / Е. Ф. Борисов, А. А. Петров, Ф. Ф. Стерликов. – М.: Финансы и статистика, 1997. – 400 с.
2. **Вечканов Г. С.** Микро- и макроэкономика: энциклопедический словарь / Г. С. Вечканов, Г. Р. Вечканова. – СПб: Издательство «Лань», 2001. – 352 с.
3. **Мэнкью Н. Г.** Принципы экономики / Н. Г. Мэнкью. – СПб: Питер Ком, 1999. – 784 с.
4. **Нортон Д.** Сбалансированная система показателей. От стратегии к действию / Д. Нортон, Р. Каплан. – М.: Олимп- Бизнес, 2010. – 320 с.
5. **Райзберг Б. А.** Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – М.: ИНФРА-М, 1996. – 496 с.
6. **Ханин Г.И.** Альтернативная оценка рентабельности промышленного производства России / Г.И. Ханин, Н.В. Копылова // Вопросы статистики. – 2011. – № 11. – С. 52-59.
7. **Мочерний С. В.** Економічна теорія для менеджерів: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / С. В. Мочерний, В. М. Фомішина, О. І. Тищенко. – Херсон: ОЛДІ-плюс, 2006. – 624 с.
8. **Габор С.С.** Ефективність як економічна категорія / С.С. Габор, В.С. Габор // Інноваційна економіка. – 2012. – № 7. – С. 14–17.
9. **Матковський С.О.** Статистика підприємств: навч. посібн. / [С.О. Матковський, О.С. Гринькевич, О.З. Сорочак та ін. / за ред. С.О. Матковського. – Вид. 2-ге, [перероб. та доп.]. – К.: Вид-во «Алерта», 2013. – 560 с.
10. **Говорушко Т.А.** Управління ефективністю діяльності підприємств на основі вартісно-орієнтованого підходу: [монографія] / Т.А. Говорушко, Н.І. Клімаш. – К.: Логос, 2013. – 204 с.
11. **Куценко А.В.** Організаційно-економічний механізм управління ефективністю діяльності підприємств споживчої кооперації України: [монографія] / А.В. Куценко. – Полтава: РВВ ПУСКУ, 2008 – 215 с.
12. **Касич А.О.** Методичні підходи до оцінки ефективності діяльності підприємства / А.О. Касич, І.Г. Хіміч // Бізнес Інформ. – 2012. – № 12. – С. 176–179.
13. **Отенко В.І.** Формування аналітичного інструментарію оцінки ефективності діяльності підприємства / Бізнес Інформ. – 2013. – № 5. – С. 231–237.
14. **Стрілець Є.М.** Ефективність як економічна категорія / Є.М.Стрілець. – Запоріжжя: КПУ, 2013 – С. 9.
15. **Швайка Л.А.** Економіка видавничо-поліграфічної галузі / Л.А. Швайка, А.М. Штангрет. – Львів: Укр. акад. друкарства, 2008. – 480 с.

Николай Павлович Денисенко,
*д.э.н., профессор, профессор кафедры
 бизнес-экономики, Киевский национальный
 университет технологий и дизайна,
 ул. Немировича-Данченко, 2, г. Киев, 01011, Украина
 profden3@gmail.com*

Виктория Николаевна Шилюк,
*магистрант, Киевский национальный
 университет технологий и дизайна
 ул. Немировича-Данченко, 2, г. Киев, 01011, Украина
 mk.viktoria.mk@gmail.com*

Зарубежный опыт оценки эффективности деятельности предприятия и его использование в отечественной практике

Аннотация. В статье отражены основные понятия эффективности как экономической категории. Определены основные виды эффективности и изложены теоретические и практические аспекты оценки эффективности деятельности предприятия. Выделены показатели для объективной оценки эффективности функционирования предприятия в контексте конкурентоспособности. Охарактеризованы основные подходы и методы оценки эффективности деятельности предприятия. Охарактеризованы методические подходы к оценке эффективности деятельности предприятия. Представлены и проанализированы система критериев и показателей оценки эффективности.

Ключевые слова: *эффективность, результативность, экономический рост, эффективная деятельность, технологии и факторы управления, потенциал предприятия, направления (меры) обеспечения эффективной деятельности.*

Nikolai Denisenko,
*doctor of economics, professor, professor of the department
 business economics, Kyiv national
 university of technology and design
 st. Nemirovicha-Danchenko 2, Kyiv, 01011, Ukraine
 profden3@gmail.com*

Victoria Shiluk,
*graduate student, Kyiv national
 university of technology and design
 st. Nemirovicha-Danchenko 2, Kyiv, 01011, Ukraine
 mk.viktoria.mk@gmail.com*

External experience of evaluation of efficiency of the activity of the enterprise and its use in domestic practice

Abstract. The article describes the main concepts of efficiency as an economic category. The main types of efficiency are defined and the theoretical and practical aspects of the estimation of the company's activity efficiency are described. Indicators are allocated to effectively evaluate the performance of the enterprise in the context of competitiveness. The article describes the main approaches and methods for assessing the effectiveness of the enterprise. The methodical approaches to the estimation of efficiency of activity of the enterprise are characterized. A system of criteria and indicators for evaluating the effectiveness is presented and analyzed.

Keywords: *efficiency, efficiency, economic growth, effective activity, technologies and management factors, enterprise potential, activities (measures) to ensure effective performance.*